

Janusz Adam Frykowski

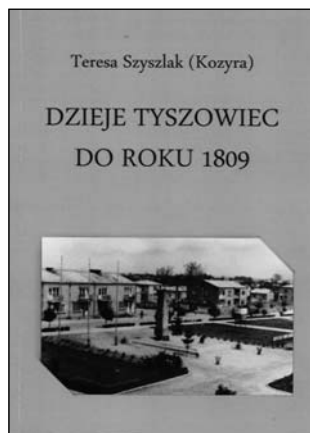
"Dzieje Tyszowiec do roku 1809", Teresa Szyszlak (Kozyra), Rzeszów 2012 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 40, 245-248

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Szyszlak (Kozyra), *Dzieje Tyszowiec do roku 1809*, Spidruk, Rzeszów 2012, ss. 94

W ostatnich kilkunastu latach tendencją wśród społeczności lokalnych jest wzrost zainteresowania opracowaniami związanymi z miejscem ich zamieszkania i nie ma znaczenia, czy chodzi o miasta duże, średnie, małe czy też o wsie. Rosnąca stale fascynacja historią lokalną powoduje, że na rynku księgarskim pojawia się coraz więcej tego typu publikacji. Ich autorami są zarówno zawodowi historycy, jak też pasjonaci-amatorzy.

W przypadku recenzowanej pozycji Autorkę należy zaliczyć do drugiej grupy badaczy, tj. pasjonatów-amatorów. Teresa Szyszlak (Kozyra) przy wyborze tematu książki kierowała się – jak sama napisała – „pragnieniem odtworzenia historii miasteczka, w którym pracowała[m] przez kilka lat jako nauczycielka”. Celem pracy (sformułowanym w przedmowie na s. 5) było natomiast scharakteryzowanie warunków powstania i rozwoju Tyszowiec, a także sytuacji gospodarczej, społecznej i prawnej mieszczaństwa, stosunków społeczno-politycznych między nim a rządząca klasą feudałów.

Autorka podzieliła książkę na trzy rozdziały o następujących tytułach: *Początki miasta, Czas pomyślności i rozkwitu Tyszowiec, Wojny i inne przyczyny upadku Tyszowiec*. W pierwszym z nich zaznacza, że dokładna data założenia Tyszowiec nie jest znana, ale próbuje określić ją na okres po zdobyciu i spaleniu Czerwna (Czerwienia) przez Tatarów w 1241 roku¹. Rozproszona wówczas ludność grodu zebrała się w miejscu oddalonym od niego o 4 km, aby na bagnistym terenie założyć dzisiejsze Tyszowce (s. 7–8). Niestety, w tym miejscu Autorka niezbyt trafnie datuje zniszczenie Czerwienia, a tym samym powstanie Tyszowiec, ponieważ A. Urbański w artykule *Nowe datowania grodziska w Czerwnie* z 2000 r. potwierdza, że jeszcze w 1269 r. Czerwień był bardzo ważnym grodem². Powstawanie Tyszowiec obok prężnego ośrodka było więc bardzo wątpliwe. W dalszej części recenzowanej tu pracy znajduje się informacja, że nie zachował się akt lokacji, a pierwszy dokument informujący o mieście pochodzi dopiero z 1453 r. (s. 9). Stwierdzenie takie również nie jest ścisłe, ponieważ w *Zbiorze dokumentów małopolskich* znalazł się datowany na 5 kwietnia 1419 r. zapis: „Tischowce oppido ducali iure Maidebur-

1 W przypadku Czerwna jest także zamiennie używana nazwa Czerwień. Zob. J. Kuśnierz, *Czerwno (Czerwień) – upadek grodu w XIII wieku w świetle danych archeologicznych*, [w:] *Czerwień – gród między Wschodem a Zachodem. Katalog wystawy*, red. J. Bagińska, M. Piotrowski, M. Wołoszyn, Tomaszów Lubelski–Leipzig–Lublin–Rzeszów 2012, s. 151–155; A. Kokowski, *Czerwno (Czerwień) – czwarta odsłona*, [w:] *ibidem*, s. 37–53.

2 A. Urbański, *Nowe datowanie grodziska w Czerwnie nad Huczwą*, [w:] *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego*, red. A. Buko, Z. Świechowski, Warszawa 2000, s. 239–243.

gensilocatae”³. Na tej samej stronie recenzowanej pozycji mamy także informację, że w XIV w. istniała w Tyszowcach już parafia łacińska, co wydaje się stwierdzeniem mało wiarygodnym, ponieważ pierwsza pośrednia wzmianka o funkcjonowaniu kościoła pochodzi dopiero z 1424 r. Wówczas to Piotr – rektor kościoła tyszowieckiego – wziął udział w zjeździe w Grabowcu, o czym informuje *Zbiór dokumentów małopolskich*⁴. W tym miejscu Autorka nie wspomniała jednak, że pierwotna chrystianizacja Tyszowiec jest związana z ekspansją państwa ruskiego na ziemię nadbużańskie, w związku z czym tereny te zostały objęte działalnością Cerkwi prawosławnej i wcielone do jej struktur terytorialnych⁵. W kolejnych fragmentach T. Szyszlak stwierdza, że na rozwój miasta miały wpływ różnorodne czynniki, a w tym: brak innego miasteczka w promieniu 15 km (co spowodowało, że Tyszowce pełniły rolę ośrodka wymiany handlowej dla okolicznej ludności), przyłączenie Rusi Czerwonej do Polski, położenie obok szlaku handlowego ze Lwowa do Lublina oraz relokacja w 1453 r. (s. 10). Na koniec tego rozdziału stara się przybliżyć czytelnikowi ustrój miasta oparty o prawo magdeburskie.

Rozdział drugi rozpoczyna konstatacja, że rozwój przestrzenny miasta był związany z przybywaniem osadników, co doprowadziło do powstania dwóch przedmieść – Dębiny i Zamłynia (s. 13). Na następnej stronie Autorka informuje, że Tyszowce stanowiły siedzibę niegrodowego starostwa, i podaje, że w 1544 r. starostą był Aleksander Łaszcz – podkomorzy bełski. W dalszej części tego rozdziału przybliża zapisy lustracji miasta z 1560 i 1571 r. Należy jednak zaznaczyć, że lustracja nie mogła mieć miejsca w 1560 r., ponieważ pierwsza lustracja królewskich miast miała miejsce w latach 1564–1565. T. Szyszlak podaje także (s. 15), że Tyszowce miały swoją miarę nasypową – korzec tyszowiecki, „który był o pół ćwierci mniejszy od krasnostawskiego” (s. 15). Niestety, tak sformułowane objaśnienie nie jest klarowne dla czytelnika. Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem byłoby podanie dla orientacji wielkości przedrozbiorowego korca polskiego określonego u Ireneusza Ihnatowicza⁶. Ponadto Autorka opisała (s. 16 i kolejne) rozwój rzemiosła, wymieniła cechy, cechmistrzów oraz rzemieślników odnotowanych w księgach miejskich tyszowieckich. Twierdzi, że działające w mieście organizacje cechowe były „oddzielne”, jednak w istocie stanowiły one raczej stowarzyszenia zbiorowe, co było typowe dla miast średnich i małych. Wśród zapisów dotyczących cechów i rzemieślników znajdują się luźne wstawki mówiące o rajcach-rzemieślnikach. Kolejne stwierdzenie dotyczące stratyfikacji społecznej w Tyszowcach (podziału na patrycjat, pospólstwo i biedotę miejską – s. 24) wydaje się mało wiarygodne. Należy zauważyć, że wskazanie przez Autorkę patrycjatu w Tyszowcach jest informacją dość przesadzoną. Należy zaznaczyć, że w znaczeniu wielkomiejskim w Tyszowcach patrycjatu zapewne nie było, a społeczność Tyszowiec dzieliła się na grupy słabo wyodrębnione. Teresa Szyszlak wspomina także o roli ludności żydowskiej w rozwoju miasta, która przywilej na osiedlanie się w Tyszowcach otrzymała od

3 *Zbiór dokumentów małopolskich*, cz. 5: *Dokumenty z lat 1401–1440*, wyd. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, nr 1305, s. 214.

4 *Ibidem*, nr 1351, s. 284.

5 Por. A. Gil, *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 r.*, Lublin–Chełm 1999.

6 I. Ihnatowicz, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, cz. 1, Warszawa 1967, s. 42.

Zygmunta Augusta w 1556 r. W dalszej części opisywanego tu rozdziału jest mowa o tyszowieckim sądownictwie. Autorka mówi o sądach wójtowskich, radzieckich, landwójtowskich i starościńskich. Niestety, pojawia się tam zapis „Pierwszą instancją sądzącą był sąd wójtowski zwany landwójtowskim” (s. 26) świadczący o tym, że Teresa Szyszlak nie do końca rozróżnia te instytucje⁷. Rozdział zamyka informacja dotycząca przyczyn zahamowania rozrostu Tyszowiec w pierwszej połowie XVII w., wśród których wymienione zostały przypadkowe pożary, stacjonowanie wojsk zarówno Koronnych, jak i obcych, a także czynione przez żołnierzy rekwizycje.

Trzeci rozdział rozpoczyna stwierdzenie, że negatywny wpływ na dalszy rozwój Tyszowiec wywarły wojny i pożary miasta z drugiej połowy XVII w. Tezę tę Autorka potwierdza, wskazując straty wyrządzone przez ogień oraz przemarsze i stacjonowanie wojsk (s. 31 i dalsze). Konstatuje dalej, że nie bez znaczenia było także zbyt obciążenie fiskalne jego mieszkańców przez starostów, które jeszcze bardziej wzrosło, gdy Tyszowce utraciły status królewskiej (s. 36). W omawianym rozdziale podjęte zostały też kwestie konfliktów, jakie wybuchały między cechami a partaczami oraz cechami a Żydami. Na stronach 43–45 przybliżono życie religijne mieszkańców. W tym miejscu pojawia się krótki opis parafii rzymskokatolickiej uwzględniający jej strukturę i uposażenie. Dalej jest mowa o szpitalu i szkole, o której – jak zaznacza Autorka – źródła wzmiankują tylko raz, w 1603 r. (s. 44). Nie jest to informacja precyzyjna, ponieważ Jacek Chachaj w swoim dziele *Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w epoce nowożytnej* dodatkowo wymienia źródła z lat 1609/10, 1629, 1637, 1671, 1703/1704, 1726, 1779/80, które potwierdzają funkcjonowanie szkoły w Tyszowcach⁸. Teresa Szyszlak wspomina także o funkcjonowaniu w mieście trzech cerkwi, zaznaczając, że posiadały one grunty porozrzucane w różnych miejscach. W odniesieniu do wyznawców judaizmu Autorka mówi jedynie, że w 1738 r. posiadali oni swoją szkołę, w której w 1794 r. funkcję nauczyciela pełnił Aaron Dombrowker. Dodaje, że mieli oni również swój szpital. Na koniec tego rozdziału pokrótce opisano wygląd domów tyszowieckich i ich wyposażenie w sprzęty codziennego użytku.

Należy również zwrócić uwagę, że Teresa Szyszlak bazowała na dość starej literaturze, nie wykorzystując nowszych prac autorstwa Andrzeja Janeczka, Ryszarda Szczygła, Andrzeja Gila czy Janusza Frykowskiego⁹.

7 Por. J. Mazurkiewicz, *O zmianie treści terminu landwójt*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1962, t. 14, z. 2, s. 171–174.

8 J. Chachaj, *Łacińskie szkoły parafialne na terenie metropolii lwowskiej w epoce nowożytnej*, Lublin 2005, s. 35.

9 A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Wrocław 1991; R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce XVI wieku*, Lublin 1989; A. Gil, *Prawosławna eparchia chełmska...*, *op. cit.*; idem, *Chełmska diecezja unicka 1596–1810. Dzieje i organizacja. Studia i materiały z dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej*, Lublin 2005; J. Frykowski, *Niegradowe starostwo tyszowieckie w latach 1519–1768. Studium społeczno-gospodarcze*, Tomaszów Lubelski 2009; idem, *Rzemiosło chrześcijańskie w Tyszowcach XVI–XVIII stulecia*, „Zamojskie Studia i Materiały” 2010, nr 3 (33), s. 133–146; idem, *Gmina żydowska w Tyszowcach w XVI–XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2011, nr 1, s. 91–106.

Konkludując, należy stwierdzić, że obraz Tyszowiec w recenzowanej książce jest w zdecydowanej części zbiorem luźno powiązanych ze sobą informacji. Taka konstrukcja pracy nie pozwoliła Autorce na zrealizowanie założonych w przedmowie celów. Mankamentem opracowania jest także niewykorzystanie badań pochodzących z najnowszych opracowań dotyczących Tyszowiec. Mimo tych zarzutów czytający książkę mieszkańcy Tyszowiec na pewno znajdą dla siebie ciekawe informacje.

*Janusz Adam Frykowski
Tomaszów Lubelski*